

A MAGYARORSZÁGI DÉLSZLÁV KISEBBSÉG

Irta: Veres Iván

Az első világháború után Magyarországon a nemzeti kisebbségek nem maradtak megközelítően sem olyan jelentős számban, mint a kiegyezés utáni habsburgi Magyarországon. A nemzetiségek számára vonatkozó megbízható adatok nincsenek, hiszen a horthysta Magyarország folytatta a régi nemzetiségi politikát, sőt azon túlmenve még kiméletlenebb elnemetlenítő hadjáratot kezdett. Ennek folytán a népszámlálások alkalmával a nemzetiségiek, de főképpen a szlávok és a románok, nem vallhatták magukat saját nemzetiségükhöz tartozóknak, hanem legjobb esetben »horvát-, szerb-, román-, vagy tótajkú magyarnak«.

A németek száma meglehetősen jelentős maradt a háborúutáni Magyarországon is és kezdettől fogva kiváltságos helyzetben voltak. A hitleri fasizmus uralomra jutása után, amikor a szlávok elnyomása még csak fokozódott, a magyarországi németek megszűntek a szó hátrányos értelmében kisebbségnek számítani, de még a magyaroknál is előnyösebb helyzetbe kerültek.

A délszláv és szlovák kisebbségekre Magyarországon a legjellemzőbb a szétszóródottság volt. Magyarország területén szinte mindenfelé található szlovák települések. Délszlávok is laknak a Tiszántúl kivételével mindenhol, szerbek nagyobb számban Pest-környéken, Szeged-Battonya környékén ugyancsak szerbek, a bajai háromszögben, Baranyában és Somogyban horvátok, Zalamegyében muravidéki tájszólást beszélő horvátok, Vas megyében pedig szlovének. A két utóbbi vidéken élő délszlávokat a régi elnemetlenítő elv alapján »vendeknek« dekariálták és akadtak olyan áltudósok is, akik a »vendek« szláv származását is kétségbe vonták. Vannak még szláv települések Győr-megyében, sőt Sopron környékén is többé-kevésbé elnémetesedett horvát »gradistei-horvát« települések találhatók.

A délszlávok szétszóródott települései jó talaja voltak a horthysta ellenforradalmi rendszer elmagyarosító tevékenységének. Ezt a tevékenységet megkönnyítette az a tény is, hogy a háború után a szerbség és horvátság nemzetileg legöntudatosabb elemei Jugoszláviába optáltak. Ez a tünet főképpen Pestvidéken és Szeged környékén vált általánossá. A pestvidéki szerb falvakban csak a már félig elmagyarosodott családok maradtak és azok, akik olyan előnyös vagyoni helyzetben voltak, hogy számukra az optálás senmiképpen sem lett volna kedvező.

Mi volt tehát a helyzet a két világháború között? A Magyarországon maradt délszlávok ki voltak téve a Horthy asszimilációs irányzat kénye-kedvének. A nemzetiségi szabadság árnyéka sem volt. A délszlávok nem rendelkeztek politikai képviseléssel, nem volt központi kulturális szervezetük. A szentendrei pravoszláv püspökség ugyan fenntartott néhány felekezeti elemiiskolát, de ezek a szentendrei szerb püspökök reneget beállítottasága folytán nélkülözték a szerb nemzeti jelleget és ezért évről évre kevesebb tanulójuk volt. A bajai háromszögben és Mohácson volt egy-két magyar-horvát elemiiskola is, ezek azonban a

katolikus egyház kezelésében voltak és ennél fogva még sokkal inkább nélkülözték a nemzeti jeleget, mint a szerb egyházi iskolák. A legelnyomottabb helyzetben a horthyi uralom egész ideje alatt a Rába-menti szlovének, a »vendek«, továbbá a gradistei horvátok voltak. Ezek németekkel körülvéve erős német befolyás alá kerültek, olyannyira, hogy kis részük népük árulójává vált: a hitleristákhoz csatlakozott.

A magyarországi délszlávok helyzete a horthysta konszolidáció korában, majd a mindinkább erősödő fasizmus idején csak rosszabbodott. Egymás után szüntek meg a felekezeti vezetés alatt álló nemzetiségitanítási nyelvű iskolák, a magyarországi délszlávok egyre jobban távolodott népi törzsétől, a Jugoszláviában élő szerbektől, horvátoktól és szlovénektől. A jugoszláv kormányok pedig semmit sem tettek a magyarországi délszlávok jogainak megvédéséért, hiszen Jugoszláviában a két háború között fennállt rendszer hasonló módon bánt a Jugoszláviában élő kisebbségekkel is, ha elnemzetlenítő politikáját a sűrű kormány- és irányzatváltozások miatt nem is tudta olyan következetesen végrehajtani, mint Horthyék.

A Magyarországon élő délszlávok helyzetén a hol javuló, hol rosszabbodó jugoszláv-magyar viszony sem változtatott, ha csak annyiban nem, hogy a két ország közötti feszültségek idején még jobban megszorították a délszlávokat, valamint közéjük eresztették a horvát emigránsokat, akik még csak hozzájárultak a szilárd politikai állapotot amúgy is nélkülöző horvátok politikai félreneveléséhez. Köztudomású, hogy a hirhedt Janka-pusztá, az usztasák kiképzőtáborá is Nagykanizsa közelében, tehát olyan vidéken volt, ahol horvátok elég nagy számban élnek.

A kisebbségek és közöttük a délszlávok politikai helyzetének reménytelenségét fokozta a magyar munkásság legális politikai képviselőinek, a jobboldali peyeristák vezetése alatt álló szociáldemokrata pártnak határozatlansága is. A peyeristák, Horthy lojális ellenzéke, semmiiben sem mertek újat húzni a rendszerrel, nemzetiségi programjuk pedig szinte nem is volt, mert ők is arra a téves álláspontra helyezkedtek, hogy a háború utáni Magyarországon csak magyarok maradtak, tehát a nemzetiségi kérdés mint olyan, lekerült a napirendről. Azonkívül pedig Peyerék nem mentek falura, mert Horthyékkel kötött megállapodásuk alapján csak városokban szervezkedhettek, a délszlávok túlnyomó többsége pedig falun élő paraszt volt.

Igy következett be a második világháború. A magyarországi délszlávok szétzilálva, politikai vezetés nélkül, félig elmagyarosodott ifjúsággal kerültek bele a háborúba. A nemzetiségi elnyomás Jugoszlávia hadbalépése után még inkább fokozódott. A délszláv falvakban egyszerűen életveszélyes lett szláv nyelven beszélni, az öntudatosabb szlávok pedig internálótáborokba, főleg a hirhedt nagykanizsai gyűjtőtáborba kerültek.

A népfelszabadító harc hullámai azonban elértek a távoli Szeged—Battonya környéki szerb, Baja—Mohács környéki horvát és a Szlovéniával határos szlovén falvakba is. A szerb klérus horthysta befolyása ellenére a Csongrád-megyei szerbek felvették a kapcsolatot a bánáti partizánokkal, a horvát határ mentén élők közül pedig sokan a szlavóniai partizánokhoz csatlakoztak. Voltak persze ellenséges elemek is, akik vagy az usztasákhoz, vagy pedig a Mihajlovics-féle árulókhoz húztak. Az előbbieket közé a kisszámú horvát értelmiség, élén a papokkal, az utóbbiak közé pedig az imént említett horthysta beállítottságú vezetés alatt álló szerb papok és a gazdag szerb kulákok tartoztak.

Mihelyt a Népfelszabadító háború elérte Magyarország határait, új korszak állott be a magyarországi délszlávok, de elsősorban azok életébe, akik a Szovjet vagy a Jugoszláv Hadsereg által felszabadított területen éltek. Ahogy megérkeztek a felszabadító csapatok, a délszláv falvakban megalakultak a Népfelszabadító Bizottságok. Ebben az időben kisebbségi jogokról alig lehetett beszélni, hiszen a hatalom még katonai hatóságok kezében volt és azok természetesen nem tettek különbséget szláv és magyar között.

A magyarországi délszláv kisebbség akkor kezdett visszatérni kisebbségi, tehát bizonyos fokig másodrendű helyzetébe, amikor megalakult az ideiglenes magyar kormány és a magyar közigazgatási szervek fokozatosan ismét átvették a hatalmat. A délszlávok azonban nem voltak hajlandók többé visszatérni a felszabadulás előtti állapotok közé. Megérezték, hogy a felszabadulást hozó testvéri hadseregek az ő szabadságukért és népi egyenjogúságukért is harcoltak. A Népfelszabadító Bizottságok feloszlása után is szervezetre volt szükség és mivel a viszonyok még olyanok voltak, hogy központi szervezet megalakítására alig lehetett gondolni, mindenféle különböző elnevezések alatt délszláv nemzetiségi szervezetek alakultak. Ezek közé tartozott a »Bács-baranyai Kultúregyesület« (Bačko-baranjsko kulturno udruženje). Ebben az időben jelenik meg azonban egy másik szervezet is, amely azután az összes magyarországi szlávok központi szervezetévé vált és meglehetősen hosszú ideig a magyarországi délszlávokat is magábanfogalta.

Battonyán a Békés- és Csongrád-megyei szlovákok és a Battonyakörnyéki szerbek megalakították a Szláv Antifasiszta Frontot. A Front nemsokára központi szervezetté vált és központi vezetőséget is alakított Budapesten, amely azonban főképpen szlovákokból állt.

Néhány szóban emlékezzünk vissza az 1945-ben fennállt magyarországi helyzetre. A háború befejezése után a magyar reakció pillanatnyilag megbénult, de meg nem semmisített képviselői kezdtek ismét életre térni. Mjuttán a reakció látta, hogy a magyar demokrácia igen engedékeny hangulatban, sőt túl engedékeny hangulatban van, ismét felütötte fejét. A demokrácia engedékenységet a gyengeség tünetének vették — és nem is tévedtek sokat. A magyar kormány élén Horthy-tábornokok álltak, közöttük többen háborús bűntettek elkövetői is. A vidéki közigazgatás helyreállításakor ez a kormány egyáltalán nem igyekezett megtisztítani a közigazgatási gépezetet a horthyista elemektől, hanem — amennyiben a nép megtűrte őket —, ismét állásukba iktatta. A közigazgatás reakciósai maguk számítottak legkevésbé erre az udvarias és megbocsátó bánásmódra és ezért jó részük elmenekült a fasisztákkal. A Jugoszláviából elmenekült magyar köztisztviselők nagy része azonban a menekülés közben éppen a szlávok által lakott Dél-magyarországi területeken rekedt. Ezek az emberek, akik Vajdaságban, Baranyában és a Muravidéken számos gonosztettet követtek el, elfoglalták a közigazgatási állásokat s közülük kerültek ki az akkor alakulóban levő honvéd-határőrség emberei is.

Természetes, hogy ezek a nemzetiségi gyűlölettel áthatott fasiszta elemek ott akarták folytatni, ahol menekülésük előtt abba hagyták. Megkezdődtek a délszlávok üldözései, az Antifasiszta Front munkájának akadályoztatása, de az egyszerű piszkálódásoknál és akadálygördítésekénél súlyosabb esetek is történtek. A határszélen a szinte kizárólagosan fasisztákból álló határőrség naponta támadásokat intézett a délszláv

lakosság ellen. Többször előfordult, hogy bántalmazták a Jugoszláv Hadseregben hazatérő magyarországi délszláv önkénteseket, több napig fogvatartották és kirabolták őket, állandóan zavarták a délszláv antiasziszta újúság munkáját.

A már említett menekültek közül kikerült jegyzők és fűszolgabírák támogatták a katonák »rendfenntartási« tevékenységét, az akkor alakulóban levő rendőrség pedig még nem volt olyan erős, hogy szembeszálhatott volna ezekkel a reakciós törekvésekkel. A katonák és a közigazgatási tisztviselők hű támogatói voltak a katolikus papok, főleg a bajai háromszögben. Ezek a szöszékről kiprédikálták a Jugoszláv Hadsereg narcosait és az Sz. A. F. tagjainak gyermekeit nem akarták gyóntatni és áldoztatni.

A kormány időközben átalakult, de nemzetiségi politikája nem változott. A hivatalos nemzetiségi politikát a miniszterelnökség nemzetiségi osztálya intézte, élén azokkal a tisztviselőkkel, akik a háború előtt és alatt Horthy »nemzetiségi politikáját« vezették. Az osztály Balogh István akkor még kiszagdapárti miniszterelnökség államtitkár, ma pedig a reakciós klerikális párt vezére legfőbb vezetése alatt állt.

A kisebbségi kulturpolitikát a kultuszminisztérium intézte. Még a reakciós Teleky Géza gróf volt a kultuszminiszter, amikor összeírást hajtottak végre abból a célból hogy »megállapítsák, hol és hány gyermek kíván délszláv tanítási nyelvű iskolába járni«. Ez az összeírás a Horthy neveltjeire jellemző keretek között folyt le. Az évtizedeken keresztül elnyomás alatt állt délszlávokat a fasiszta elemek »kezelésbe vették« és a svábok példáját lobogtatták szemük előtt. (Akkoriban folyt a németek kitelepítése Magyarországról.)

A kultuszminisztérium az összeírási íveken a régi recept szerint különválasztotta az anyanyelvet a nemzetiségtől. A svábok közül azokat nem telepítették ki akik a legutóbbi magyar népszámlálás alkalmával magyar nemzetiségűeknek és németajkúaknak vallották magukat. Természetes, hogy elenyészően csekély lett azoknak a száma, akik délszláv nemzetiségűnek merték vallani magukat. Néhány ezren szláv anyanyelvet vallottak, de a délszlávok nagy többsége »szintiszta« magyarnak vallotta magát. Az összeírás sajátossága volt még, hogy az anyanyelv kérdése után a szerb, horvát, szlovén mellett mind külön nyelvet felsorolták még a bunyevácot, sokácot, vendet, sőt erre az alkalomra valami bosnyák nyelvet is kitaláltak. A helyi hatalmasságok előtt az is bűnnek számított, ha egy mohácsi horvát nem sokác, de horvát anyanyelvűnek vallotta magát, mert ebben már bizonyosfokú irredentizmust és »hűtlenséget« véltek felfedezni.

Meg kell említeni, hogy ez az összeírás akkor zajlott le, amikor Jugoszláviában már mindenféle magyar alsóbbfokú és középfokú iskolák működtek. Természetesen az összeírás eredményeképpen egy iskola sem avílt, és Teleky gróf minisztériuma ezzel a maga részéről lezártnak tekintette a délszláv iskolakérdést.

A Sz. A. F. időközben igen élénk tevékenységet fejtett ki, azonban főképpen szlovák vonalon. A Frontnak akkor már hetilapja is volt »Szloboda« cím alatt és abban egy-két hasáb szerb, vagy horvát szövegben kívül csak szlovákul írtak. Ez nem csak a szlovákok hibája volt, mert akkor még nem is volt olyan vezetőségük, amely alkalmas lett volna önálló vonal vezetésére és a lap szerb, illetve horvát vagy szlovén részének szerkesztésére. A szlovák vezetőség egyébként elsősorban a kitelepülés népszerűsítését tűzte ki céljául és ezért nem is volt érdeke, hogy túrhető feltételeket teremtsen

a magyarországi szlávok részére. A Front vezetősége és a kormány közötti viszony is ilyenformán igen feszült volt, a délszlávoknak pedig, amint már mondtuk, nem volt önálló fellépésre alkalmas vezetősége.

A délszlávok életében nagy javulás következett be, amikor Rajk László, kommunista belügyminiszter kivizsgálta a jugoszláv határmentén keletkezett zavaros állapotokat és több bizottságot küldött, hogy kivizsgálják a helyzetet. A helyzet tisztázásához kétségtelenül hozzájárultak a Jugoszláviában a magyarországi kisebbségi elnyomatás ellen megtartott tömeggyűlések, közöttük a magyarok tömeggyűlései is. A bizottságok több közigazgatási tisztviselő leváltását és igen sok Jugoszláviából menekült gyanús egyén átköltöztetését, illetve kiadatását rendelték el. E bizottságok munkájában résztvett a demokratikus vezetés alá került határőrség képviselője is, kinek munkáját azonban a honvédelmi minisztérium reakciós elemei hatálytalanná és eredménytelenné tették.

A határvidék, illetve a délszlávok által lakott területek megtisztítása volt egyébként a Sz. A. F. délszláv tagozata Bajai kongresszusának egyik legfontosabb követelése is. Ezt a kongresszust 1946 május 19-én tartották és ott fogalmazták meg legelőször a magyarországi délszlávok követeléseit. A nemzetiségi jogok határozott követelése mellett ez a kongresszus a magyar demokrácia megerősítéséért is sikraszállt és ezzel a magyarországi délszlávok testületileg is beálltak az igazi demokrácia megteremtéséért folytatott harc soraiba. Ezen a kongresszuson a délszlávok gyakorlatban különváltak a magyarokkal való együttélés ellen határozottan állástfoglaló szlovákoktól és megválasztották a délszlávok vezetését, élén Rob Antonnal, a régi antifasiszta harcossal.

Rob és az új vezetőség irányítása alatt a magyarországi délszlávok harca határozott, és politikailag helyes irányt vett. Ekkor indítottak a magyar demokratikus pártok, elsősorban a Magyar Kommunista Párt is nagyobb akciót a nemzetiségi jogok biztosításának érdekében. Az új vezetőség munkájának eredménye volt a pécsi délszláv tanítóképző megalakítása. Ebben az iskolában rövid tanfolyamokat tartottak, hogy segéd-tanítókat neveljenek a megnyitandó szláv iskolák számára. Ebben az időben indult meg a Sz. A. F. délszláv nyelven megjelenő hetilapja, a »Naše Novjine« is. A hetilap a legtávolabbi szláv településekre is elvitte a Sz. A. F. szavát és ezzel nagyban hozzájárult a tömegek öntudatosításához.

Az 1947-ben tartott választásokon Rob Antont, a Sz. A. F. főtitkárát a Magyar Kommunista Párt listáján képviselővé választották. Ezzel a magyarországi délszlávok Magyarország legmagasabb törvényhozó testületében is képviselmet kaptak. Rob a parlamentben horvát nyelven tartott beszédében állást foglalt a magyar reakció akkor még igen erős befolyása ellen és követelte, hogy a délszlávok kapjanak képviselmet az önkormányzati szervezetekben is, számarányukhoz képest.

A múlt év október 5-ikén tartotta az Antifasiszta Front második kongresszusát. Ezen a kongresszuson a vezetőség már nagy eredményekről számolhatott be. A szervezetnek 12.000 tagja, 63 helyi szervezete, 18 műkedvelő-csoportja, 28 könyvtára volt. 40 szlávnyelvű népiskola működött akkor Magyarország területén, a pécsi tanítóképző pedig 58 tanítót adott, kiknek többsége nemrégén még földműves volt. Ezek a tanítók az iskolákban szép eredményeket értek el. A kongresszus határozott állást foglalt a belföldi és a nyugati reakció ellen, amely ismét háborúba akarja

dönteni a világot. Formailag is különálló szervezetté nyilvánították a magyarországi délszlávok szövetségét és megszavazták a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének megalakítását.

A második kongresszus után a magyarországi délszlávok mozgalma további jelentős sikereket ért el. A múlt év végén már 53 délszláv iskola működött, 60 tanítóval. A tanítóképzőnek 21 hallgatója volt.

A magyarországi reakció az árulók bukása és a népi demokratikus erők győzelme után talajt vesztett. A reakció hatalmának megingása kedvező hatással volt a kisebbségek helyzetére is. A délszlávok ennek tudatában voltak és teljes erejükkel támogatták a magyar népi demokratikus erőket. Ma már a délszláv kisebbség vezetőjének nem az a feladata, hogy a kormány ellen harcoljon, hanem arra ügyel, hogy a kormány demokratikus intézkedéseit a helyszínen végrehajtsák.

A két magyar munkáspárt egyesülése még egy hatalmas lépés a magyarországi kisebbségek jogának maradéktalan elismerése felé. A Magyar Dolgozók Pártja programjába vette, hogy »az országban élő nemzetiségek (délszlávok, románok, szlovákok stb.) számára a Párt teljes állampolgári egyenjogúság biztosítása mellett haladó nemzeti kultúrájuk szabad fejlesztéséért, anyanyelvükön történő oktatásért, demokratikus kulturális, társadalmi és politikai szervezkedésük teljes szabadságáért, a szomszéd országokban élő anya-nemzeteikkel való kultúrscsere és érintkezés szabadságáért száll síkra«.

A magyar munkásosztály és haladó parasztság pártja, a Magyar Kommunista Párt élén Rákosi Mátyással eddig is keresztülvitte a magyar nép javát szolgáló terveit. Bizonyos, hogy a magyar munkásosztály egyesült pártja hasonló következetességgel valósítja meg programjának minden pontját, közöttük a kisebbségek jogairól szólót is és ezzel a nemzetiségi kérdés, akár csak a Szovjetunióban és Jugoszláviában, a leninista pártok nemzetiségi politika elveinek alapján Magyarországon is végérvényes megoldást nyer.

»A Népielszabadító harcban és annak eredményeiben megvannak a társadalomfejlődés történelmi törvényszerűségének elemei, melyeket nagy tanítónk, Marx és Engels fedeztek fel, s amelyet nagy tanítómestereink, Lenin és Sztalin elméletileg gazdagítottak, elmélyítettek és gyakorlatban alkalmaztak. Ez a történelmi törvényszerűség fejlődése folyamán Jugoszláviában a múltban is, ma is, bizonyos fokig új formákat mutat, melyeket a háború alatt, a háború új jellege, s a háború újajta következményei okoztak. Ezeket pedig a nagy szocialista ország — a gyönyörű fejlődést mutató Szovjet-szövetség csaknem harmincéves fennállása idézte elő. E szerint a nálunk tapasztalható különleges jellegű fejlődés és annak következményei nem mondanak ellent a marxizmus-leninizmus tudományának. Ellenkezőleg, azzal egyeznek. Ez egyúttal ismételtlen bizonyítja nagy tanítónk lángelméjét, akik azt tanították, hogy a »marxizmus-leninizmus nem dogma, hanem útmutatás a cselekvésre«. (Tito).